

О. Білий,

аспірант кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕЧНОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Запровадження законодавцем адміністративно-господарських санкцій у правову наукову практику актуалізувало питання про їхнє місце в системі господарсько-правових санкцій і господарській відповідальності загалом. Водночас сутність адміністративно-господарських санкцій та проблема визначення їхнього статусу в системі господарсько-правових санкцій нині є предметом полеміки серед науковців. Крім того, ведуться спори щодо приналежності їх до адміністративного чи господарського права. Водночас праворозуміння сутності адміністративно-господарських санкцій свідчить про те, що у зв'язку з генезисом правової науки видозмінювалось їх тлумачення. А у сфері продуктової безпеки важливий контрольно-відповідальний механізм притягнення до господарської відповідальності. Яскравим прикладом зазначеного праворегуляторного механізму є адміністративно-господарські санкції. Саме цим зумовлюється необхідність детального розгляду проблемних моментів господарської відповідальності у сфері гарантування безпеки продукції.

Дослідження адміністративно-господарських санкцій проводилося вченими-правниками неодноразово. Зазначеній проблемі приділяють увагу В. Щербина, Д. Лук'янець, Н. Шевченко, Т. Грень та інші. Дослідження багатьох українських і закордонних учених, зокрема: А. Болотової, С. Братуся, О. Вінник, О. Віхрова, І. Войтенко, С. Гапало, Р. Джабраїлова, В. Мамочки, О. Подцерковного, З. Татькової, Н. Саніахметової, В. Щер-

бини й інших, суттєво збагатили юридичну науку і практику, але дискусії стосовно правової природи адміністративно-господарських санкцій і сфери їх застосування не припиняються.

Метою статті є спроба відійти від адміністративного розуміння сутності адміністративно-господарських санкцій та розгляд їх із позиції господарського права і процесу у сфері гарантування безпеки продукції.

Адміністративно-господарські санкції ніколи не розглядалися законодавцем як засіб захисту прав споживачів і споживчого ринку загалом. Протягом усього періоду становлення української державності і реформування національної економіки вказані санкції застосовувалися як допоміжний, другорядний механізм впливу на економічні процеси, а також на захист прав споживачів. Аналіз наукової літератури виявив, що питання застосування адміністративно-господарських санкцій як засобу захисту прав споживачів і споживчого ринку ніколи не вивчалися, навіть більше, останнім часом усе частіше наголошується на посиленні цивільно-правового захисту із цих питань та необхідності виключення механізму господарсько-правового захисту учасників споживчого ринку. Проте очевидно, що такий підхід до вирішення проблеми боротьби з порушеннями з боку суб'єктів господарювання не буде мати позитивних результатів, навпаки, може спричинити негативні наслідки.

Поняття адміністративно-господарських санкцій уперше введено в теорію і практику правового регулювання господарської діяльності з ухваленням

Господарського кодексу (далі – ГК) України, але застосовуються вказані санкції вже давно під іншими назвами, зокрема як «фінансові» або «економічні» санкції. Варто зауважити, що поняття «адміністративно-господарські санкції» уперше введено в науковий обіг нещодавно, а в 1990 р. ці санкції під назвою «господарсько-управлінські санкції» були вперше використані у працях завідувачим сектором Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, кандидатом юридичних наук Д. Липницьким. Ним же ці санкції вперше були систематизовані у проекті Господарського кодексу України. Вказаний вид санкцій застосовується, як це впливає із самої назви, саме в адміністративно-господарських відносинах спеціально уповноваженими органами, спрямований не стільки на відшкодування збитків державі й іншим учасникам господарських відносин, скільки на відновлення порушеного суспільного господарського порядку. Як слушно зауважено професором Г. Знаменським, система санкцій і економічна система, що зазнає впливу санкцій, разом входять у систему вищого порядку – систему управління, у якій самі санкції – елемент (контур) останньої [1, с. 133].

Відповідно до ст. 238 ГК України, під адміністративно-господарськими санкціями розуміють заходи організаційно-правового або адміністративного характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єктом господарювання та ліквідацію його наслідків, які застосовуються уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування. Види адміністративно-господарських санкцій, умови та порядок їх застосування визначаються ГК України, іншими законодавчими актами. Адміністративно-господарські санкції, відповідно до ч. 2 ст. 238 ГК України, можуть бути встановлені виключно законами.

Загальна класифікація видів адміністративно-господарських санкцій закріплена у ст. 239 ГК України. У науковій

літературі залежно від характеру спрямування адміністративно-господарські санкції поділяють на дві великі групи. Перша група – господарсько-організаційні санкції, тобто передбачені законом заходи організаційного впливу (обмеження) на суб'єкта господарювання, що застосовуються компетентними державними органами або за їхньою ініціативою судом у передбачених законом випадках. До таких санкцій можна віднести зупинення дії ліцензії, скасування державної реєстрації тощо. Друга група – адміністративно-майнові санкції, тобто передбачені законом заходи майнового впливу на порушника, що застосовуються компетентними органами в передбачених законом випадках. До таких санкцій належать адміністративно-господарський штраф, господарська конфіскація тощо [2, с. 390].

Аналіз положень ГК України щодо адміністративно-господарських санкцій дозволяє зробити такі висновки. По-перше, за фактичну підставу застосування цих санкцій виступає порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, отже, юридичною підставою є виключно закони. По-друге, від різновиду санкції залежить механізм її застосування: (а) адміністративний порядок (за рішенням компетентних органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування); (б) судовий порядок (за рішенням суду у випадках, передбачених законом) [3, с. 47].

Основні характерні риси адміністративно-господарських санкцій, що виражають їхню сутність і відрізняють їх від інших господарських санкцій, впливають з їх визначення. До них відносять такі: 1) адміністративно-господарські санкції застосовуються за порушення правил здійснення господарської діяльності, причому тих правил, які встановлені законодавчими актами, а не за порушення договірних або інших зобов'язань чи інших правил ведення господарської діяльності; 2) вказані

санкції застосовуються лише до суб'єктів господарювання, до інших учасників господарських відносин вони застосовані бути не можуть; 3) повноваженнями щодо їх застосування наділені органи державної влади й органи місцевого самоврядування, до компетенції яких входить контроль за дотриманням відповідних актів законодавства у сфері господарської діяльності, а не контрагенти за господарським договором; 4) адміністративно-господарські санкції встановлюються виключно законами, а не підзаконними актами чи договором. Виключно законами визначаються й види цих санкцій, умови та порядок їх застосування [4, с. 152]; 5) застосовуються з метою припинення вчиненого порушення та ліквідації його наслідків.

Відмінність адміністративно-господарських санкцій від інших видів господарських санкцій виражається в низці ознак [5, с. 58].

Першою і, мабуть, найголовнішою, ознакою, на нашу думку, є те, що вони застосовуються до правопорушників не контрагентами, а винятково органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Другою ознакою, і, можливо, не менше важливою, є характер самих санкцій, адже вони мають не тільки майновий, але й організаційно-правовий характер (заборона реалізації визначених видів товарів або виконання робіт чи послуг без встановленої законом документації до моменту усунення правопорушення підштовхує суб'єкта господарювання до впорядкування документів, що супроводжують товар, роботи, послуги, а за наявності матеріально-правового зв'язку відповідальності суб'єкта господарювання з відповідальністю його робітників, передбаченої трудовим договором, як уже зазначалося раніше, приводить до стимулювання робітників надалі бути більш пильними стосовно документів).

Третя, і кінцева, ознака – це напрям заходів впливу на припинення правопорушення суб'єктом господарювання і ліквідацію його наслідків. Для засто-

сування адміністративно-господарських санкцій достатньо лише протиправної поведінки [6, с. 12].

Щодо строків застосування адміністративно-господарських санкцій зазначимо, що вони можуть бути застосовані до суб'єкта господарювання протягом шести місяців із дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік із дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом (ст. 250 ГК України) [7]. Зі змісту цієї статті випливає, що законодавець встановив граничні строки застосування уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання за порушення зазначеними суб'єктами встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Фактично в наведеній статті містяться два строкові обмеження. Одне з них полягає в тому, що адміністративно-господарські санкції не можуть застосовуватися після закінчення одного року із дня вчинення порушення суб'єктом господарювання встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності. Другий обмежувальний строк, установлений у цій статті, полягає в тому, що адміністративно-господарські санкції не можуть бути застосовані пізніше шести місяців із дня виявлення порушення встановлених правил здійснення господарської діяльності уповноваженим органом державної влади або органом місцевого самоврядування.

О. Подцерковний уважає адміністративно-господарські санкції однією з форм господарсько-правової відповідальності [8, с. 341–342]. Зовсім інша позиція О. Денисенка, який дотримується думки, що їх варто розглядати як вид адміністративної відповідальності [9, с. 39]. Сумніви виникають тоді, коли йдеться про галузеву належність правової норми, якою врегульовані

відносини щодо застосування адміністративно-господарських санкцій. Вказане питання не є суто риторичним, з огляду на те, що відповідні норми містяться в Господарському кодексі України, тому логічно вказувати на їх господарсько-правову належність.

Адміністративно-господарські санкції в контексті безпечності продукції є різновидом розглянутих вище адміністративно-господарських санкцій. У зв'язку із цим їм притаманні виявлені раніше ознаки, однак специфіка сфери гарантування безпеки продукції та захисту прав споживачів виокремлює їх з-поміж загального виду.

Так, наприклад, у ст. 39 ГК України зазначені положення щодо захисту прав споживачів. Акцентуємо увагу на праві відшкодування збитків, завданих товарами неналежної якості [7].

Ст. 65 р. IX Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» містить вичерпний перелік складів правопорушень у сфері гарантування безпеки продукції (19 складів) за які передбачено накладання штрафу [10].

У ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів» у вичерпному переліку із 12-ти складів злочинів за порушення законодавства про захист прав споживачів ідеться про застосування штрафу [11].

У ст. 66 р. XI Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» ідеться про такий вид адміністративно-господарських санкцій, як компенсація шкоди (збитків) [12].

У Законі України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» ідеться про такий вид адміністративно-господарських санкцій, як компенсація шкоди (збитків) [13].

Зауважимо, що адміністративно-господарські санкції у сфері безпечності продукції є формою господарської відповідальності.

Отже, з метою захисту споживчих прав законодавством передбачено застосування до порушників таких видів адміністративно-господарських санкцій:

- адміністративно-господарський штраф;

- призупинення діяльності суб'єкта господарювання;

- вилучення недоброякісних товарів;

- припинення суб'єктом господарювання виробництва продукції (виконання робіт, послуг), відвантаження і реалізації товарів, що не відповідають вимогам нормативних актів.

Розглянута система адміністративно-господарських санкцій дозволяє впливати майже на всю сукупність відносин виробник (продавець, виконавець) – кінцевий споживач, якщо в цих відносинах мають місце порушення суспільного господарського порядку. Однак на законодавчому рівні передбачено пом'якшення санкцій, а саме з переліку адміністративно-господарських санкцій (ст. 239 ГК України) вилучено таку форму господарської відповідальності, як відшкодування шкоди (збитків). Хоча про це йдеться в окремій гл. 25 ГК України. Але бачимо невідповідність складу злочину та міри покарання.

Узагальнюючи проведене дослідження сутності адміністративно-господарських санкцій, можна зробити такі висновки:

- адміністративно-господарські санкції не є видом господарсько-правових санкцій, однак є специфічним заходом господарсько-правової відповідальності, адже їм притаманні особливі характерні ознаки: застосування виключно на підставі порушення правил здійснення господарської діяльності, застосування за ініціативою уповноваженого органу державної влади або органу місцевого самоврядування; передбачення їх виключно в законах України, неможливість зменшення їхнього розміру судом, застосування їх протягом спеціальних строків, визначених ГК України;

– адміністративно-господарські санкції можуть застосовуватись лише до суб'єктів господарювання. У свою чергу, застосування господарсько-правових санкцій таким суб'єктним складом не обмежене (у ч. 1 ст. 216 ГК України [7] йдеться про всіх учасників господарських правовідносин);

– нині принцип виключного визначення адміністративно-господарських санкцій не дотримується на практиці належним чином, однак, на нашу думку, він повинен мати імперативний характер.

Ключові слова: господарсько-правова відповідальність, господарські санкції, адміністративно-господарські санкції, Господарський кодекс України, безпечність продукції.

У статті розглядаються адміністративно-господарські санкції з погляду господарського права і процесу у сфері гарантування безпеки продукції. Визначено їхню роль і сутність та виявлені характерні ознаки. Аргументовано приналежність адміністративно-господарських санкцій у сфері безпечності продукції до форм господарської відповідальності. Виявлені види адміністративно-господарських санкцій у законодавстві захисту прав споживачів.

В статье рассматриваются административно-хозяйственные санкции с точки зрения хозяйственного права и процесса в сфере обеспечения безопасности продукции. Определена их роль и сущность и выявлены характерные признаки. Аргументирована принадлежность административно-хозяйственных санкций в сфере безопасности продукции к формам хозяйственной ответственности. Выявлены виды административно-хозяйственных санкций в законодательстве защиты прав потребителей.

The article deals with administrative and economic sanctions from the point of view of economic law and process in the field of product safety. Their role and essence are defined and characteristic signs are revealed. The author argues that administrative and economic sanctions in the sphere of product safety belong to the forms of economic responsibility. Types of administrative and economic sanctions in the legislation of consumer protection are revealed.

Література

1. Знаменский Г. Эффективность системы экономических санкций. Проблемы борьбы с правонарушениями, причиняющими ущерб экономике предприятий. Донецк : ИЭПАН Украины, 1972. С. 133–136.
2. Винник О. Господарське право : навчальний посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 768 с.
3. Моїсєєв Ю., Уралова Ю. Щодо застосування оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів посередницької діяльності у сфері страхування. Правничий часопис Донецького університету. 2017. С. 42–49.
4. Віхрова І. Адміністративно-господарські санкції як заходи господарсько-правової відповідальності. Часопис Київського університету права. 2015. № 2. С. 151–155.
5. Научно-практический комментарий Хозяйственного кодекса Украины / под ред. Н. Саниахметовой. Киев : Юринком-Интер, 2004. 456 с.
6. Левчук Л. Хозяйственные санкции для потребителей: Применение административно-хозяйственного штрафа в сфере защиты прав потребителей. Юридическая практика. 2005. № 37. С. 1, 12.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 18–22. Ст. 144.
8. Господарське право : підручник / за ред. О. Подцерковного. Харків : Одиссей, 2010. 640с.
9. Денисенко О. Адміністративно-господарські санкції: проблеми, перспективи та шляхи подолання колізій при їх застосуванні. Вісник господарського судочинства. 2010. № 3. С. 126–132.

10. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України від 18 травня 2017 р. № 2042-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 31. Ст. 343.

11. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.

12. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98.

13. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19 травня 2011 р. № 3390-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 47. Ст. 531.

